

Іди, іди, дощику

Пісні для дітей 1-4 класів у супроводі баяна

Навчально-методичний посібник

Упорядники
О.В. Бубнов, Н.В. Філіпчук

*Схвалено Науково-методичною Радою з питань освіти
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
як навчально-методичний посібник
(протокол №3 від 01.07.2010 року)*

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

ББК 85.314
УДКи 78.087.612
I-29

Рецензенти:

Гуральник. Н.П. — доктор педагогічних наук, професор Інституту мистецтв
Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова;
Григорчук І.С. — кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри пісенно-хорової практики та постановки голосу
Рівненського державного гуманітарного університету.

I-29 **Иди, иди, дощику.** Пісні для дітей 1-4 класів у супроводі баяна : навчально-методичний посібник / упоряд. О.В. Бубнов, Н.В. Філіпчук. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2021. — 216 с.

978-966-10-7703-3

Навчально-методичний посібник містить методичні рекомендації щодо роботи з нотним матеріалом; музичну хрестоматію (поспівки та пісні з перекладами нотного матеріалу для гри на баяні) для учнів 1-4 класів, упорядковану на основі програми «Музика» за редакцією Ростовського О., Хлебнікової Л., Марченко Р.; словник музичних термінів та короткі відомості про композиторів, пісні яких увійшли до посібника. Адресується вчителям музики загальноосвітніх навчальних закладів, викладачам, студентам-баяністам вищих і середніх педагогічних та мистецьких закладів.

УДК 78.087.6
ББК 83.314

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Музичний педагог загальноосвітньої школи не має бути фахівцем з однієї галузі музики. Він повинен бути й теоретиком, і регентом, але в той же час і музичним істориком, і музичним етнографом, і виконавцем, що володіє інструментом, щоб завжди бути готовим спрямувати увагу дітей у той чи інший бік.

Б.В. Асаф'єв (Ігор Глебов, 1884-1949) – музикознавець, композитор, музичний діяч.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОБОТИ З НОТНИМ МАТЕРІАЛОМ, ПРЕДСТАВЛЕНИМ У ХРЕСТОМАТІЇ

Перед сучасним вчителем музики постають складні та відповідальні завдання естетичного виховання учнівської молоді засобами музичного мистецтва. Система підготовки професійних кадрів передбачає наявність у фахівця значного обсягу музично-теоретичних знань, умінь та навичок. Вчитель повинен бути високоморальною людиною, всебічно розвиненим, досконало володіти музичним інструментом, мати достатній об'єм музичного репертуару, що складається з інструментальних творів та пісень.

Упорядкування посібника «Іди, іди, дощичку» має на меті розв'язання кількох практичних проблем. Одна з них – забезпечення вчителя музики необхідним пісенним репертуаром для використання його на уроках музики у різних видах музичної діяльності: хоровому співі, музичному сприйманні у процесі слухання музики, грі на дитячих музичних інструментах, інсценізації тощо. В позаурочній діяльності пісенний репертуар може використовуватись у роботі загального хору молодших класів, підготовці малих вокальних форм, для концертного виконання, проведення різних заходів з естетичного виховання, народних календарно-обрядових свят тощо.

Відомо, що найбільш розповсюдженим жанром вокально-хорової народної та професійної музики є пісня, яка складається зі слів та музики. Слово передає конкретний зміст, окремі думки, уявлення, водночас розкриваючи емоційні відгуки людини. Музика своїми виражальними засобами передає такі відчуття та емоційні переживання, які неможливо передати словами. Музика і слово в пісні складають своєрідну сутнісну єдність, художню цілісність.

Значне місце у представленій збірці займають обробки українських народних пісень та авторські пісні, створені різними поколіннями композиторів.

Українські просвітники, діячі культури і мистецтва, письменники досліджували роль української пісні в житті народу, збирали та записували їх з уст народних виконавців, створювали власні пісні та обробки українських народних пісень. Серед них: Т. Шевченко, Леся Українка, А. Малишко, М. Лисенко, М. Леонтович, Ф. Колесса, Л. Ревуцький, Г. Танцюра, М. Різоль та багато інших.

А.В. Луначарський дає високу оцінку народній поезії та пісні: «Українська музика і поезія – найпишніша і найароматніша гілка на дереві світової народної творчості. Мінорну своїм провідним ладом, журливу навіть у веселому пориві, українську пісню ставлять усі знавці на одне з перших місць серед пісень усіх народів»¹.

Український поет-пісняр А. Малишко так характеризує місце народної пісні в житті українця: «Без пісні не можна уявити духовного існування нашого народу. Народження людини пов'язане з піснею, перше кохання дівчини і юнака, щастя кохання і гіркота розлуки – в пісні, думи батька і матері, що чекають сина з походу – в пісні. Вона народжується від невловимого руху людської думки і душі, як зелене листя саду, чи перше проміння сонця, яке зігриває землю і потім зростає, шириться, набирає барви відтінків і супроводжує людину все життя»².

Оскільки хоровий спів є найбільш демократичним та доступним мистецтвом, він залишається основним видом музично-виконавської діяльності дітей на уроці та в позаурочній роботі. Як зазначає О. Раввінов: «... дітям властиве образне, конкретне мислення і поєднання в пісні словесного і музичного мистецтв робить

¹ Луначарский А.В. Статьи о литературе / А.В. Луначарский. – М.: Гослитиздат, 1957.

² Стрюк П.Б. Пісенна етнологія України: навч. посібник з народознавства / П.Б. Стрюк. – К., 1994. – С. 150.

її особливо впливовою на учнів. Багатозначний текст доповнюється і поглиблюється музикою, в якій композитор виражає своє ставлення до змальованих у вірші подій або явищ. Особливо сильно пісня впливає на учнів у процесі хорового співу, адже діти, виконуючи пісню, відтворюючи її образи, стають пропагандистами почуттів, думок і поривань, втілених в ній автором»¹.

Вчителю музики відомо, що якість хорового звучання залежить від ансамблю, тобто узгодженості, збалансованості голосів. У хоровому співі існують дикційний, інтонаційний, ритмічний, тембровий, динамічний ансамблі. Формуванню співацьких навичок у дітей допомагають вокально-хорові вправи.

Поспівки, подані у посібнику, слід вивчати на початковому етапі навчання. Побудовані на одному («Шпак»), двох («Тук, тук, чобіток»), трьох («Котилася торба») та інших звуках, вони легкі для виконання, запам'ятовування та ефективні для формування навичок ансамблевого співу. Мелодію нової поспівки бажано розучувати за підтримки інструментального супроводу. Такий метод потрібно застосовувати не лише для досягнення чистого звукового строю, а й для розвитку гармонічного слуху учнів. Після того, як діти засвоїли літературний текст поспівки, здолали інтонаційні, ритмічні, дикційні складності, вчитель пропонує виконати мелодію в більш швидкому темпі. Щодо інструментального супроводу, то доцільно обмежитись лише гармонічною підтримкою. Інколи корисно співати поспівки без супроводу, але з попередньою ладовою настройкою. Це сприятиме розвитку координації слуху й голосу.

У процесі вивчення та виконання пісень розвиваються музичні здібності учнів. Правильне відтворення мелодії пісні вимагає активізації музичного слуху, музичної пам'яті, музично-слухових уявлень, координації свого голосу з музично-слуховими уявленнями. Під час хорового співу розвиваються відчуття ладу, ритму, музичний слух (гармонічний, інтонаційний, тембровий).

Під час роботи над піснею діти беруть участь у такому виді музичної діяльності як музичне сприймання, яке є одним з етапів розучування пісні. Вчитель знайомить дітей з новою піснею, виконує її у супроводі музичного інструменту виразно, на високому

художньому рівні, щоб зацікавити дітей, викликати в них позитивні емоції.

Об'єднання вокально-хорової роботи з такими видами музичної діяльності, як гра на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи, інсценізація пісень, сприяє глибшому, усвідомленому їх сприйманню, активізації музичного розвитку дітей. Наприклад, у піснях «Два півники», «Ходить гарбуз по городу», «Подольночка», «Пісня Лисички», «Ой на горі жито», «Вийшли в поле косарі» одна частина дітей співає, а інша – бере участь у інсценізації. В піснях «Ой есть в лісі калина», «Ми кривого танцю йдемо», «Женчикок-брєнчикок» ми пропонуємо одній групі дітей співати, другій – грати на дитячих музичних інструментах, а третій – виконувати музично-ритмічні рухи.

У посібник, розроблений на основі програми «Музика» за редакцією О. Ростовського, Л. Хлебнікової, Р. Марченко, увійшли пісні українських та зарубіжних композиторів для дітей, українські народні пісні та їх обробки, народні пісні інших країн, а також додатковий пісенний репертуар у супроводі баяна. Пісні для дітей 1-4 класів – різні за характером та жанрами. За їх допомогою у дітей розвиваються любов та повага до всього прекрасного: природи, рідного краю, батьків, мови, музики; вони «вчать» розуміти та поважати пісенну культуру інших народів. Народні та авторські пісні, які є високохудожніми та поетичними творами, мають величезне значення у вихованні підростаючого покоління, спонукають дітей до всього найкращого, що народжується в душі людини, на гарні й добрі думки та вчинки. Таким чином, ми вбачаємо у пісні важливий засіб навчально-виховної роботи з молодшими школярами.

Розв'язання наступної проблеми пов'язане із використанням даного пісенного репертуару у супроводі баяна на заняттях з таких дисциплін, як «Акомпанемент», «Концертмейстерський клас», «Методика музичного виховання» та під час проходження педагогічної практики у школах різного типу навчання для формування концертмейстерських вмінь та навичок студентів: ескізного опрацювання музичного репертуару, читання нот з аркуша, транспонування мелодії та акомпанементу студентами-баяністами.

Аналізуючи нотну музичну літературу (а саме пісні з супроводом для дітей молодшого шкільного віку), ми дійшли висновку, що переважна більшість авторських пісень, обробок народних пісень мають фортепіан-

¹ Раввінов О. Роль правильного інтонування в музично-естетичному розвитку учнів / О. Раввінов / Музика в школі: збірка статей. – Вип. 3. – К.: Музична Україна, 1976. – С. 22.

ний супровід. Основна проблема полягає у тому, що всі пісні у збірках подаються таким чином:

– мелодія пісні представлена з літературним текстом та скороченим (буквеним) позначенням акордів;

– пісня подана з фортепіанним супроводом, де в партії лівої руки над нотним текстом розставлені буквені позначки акордів (у разі виконання пісень на баяні);

– у збірці пісень мелодії та поетичний текст представлені без музично-інструментального супроводу, але з додатком у вигляді касети (диску) з фонограмами до пісень тощо.

Все це в певній мірі створює незручності для студентів-баяністів для здійснення навчально-виховної роботи з різних видів музичної діяльності.

У даній збірці представлено авторські переклади нотного матеріалу пісень, що мали фортепіанний супровід, для гри на баяні (з урахуванням відмінностей будови цих інструментів та відповідного нотного запису для них); надається реальна можливість студентам-баяністам знайомитись з творчістю різних композиторів, вивчати інструментальний супровід до пісень, який уможливує відтворювати великий спектр, розмаїття виражальних музичних засобів, враховувати у повному обсязі ритмічні, ладові, тональні, гармонічні, фактурні особливості акомпанементу (напр., поліфонічного або гомофонно-гармонічного складу), темпові, динамічні позначки тощо, що має велике значення для розкриття художнього змісту пісні.

Як зазначає Т. Попова: «Пісні виконуються співаками у супроводі інструментальної музики, а часом і без акомпанементу. Однак навіть найпростіший інструментальний акомпанемент посилює виразність пісенної мелодії, її повноту і барвистість, домальовує образи поетичного тексту, які не вдається передати в наспіві»¹. Г.І. Побережна та Т.В. Щериця так характеризують виражальну роль гармонії в інструментальному супроводі: «Звернімося до найпростішої й водночас концентрованої форми виявлення гармонічної якості — акомпанементу. Якщо «відібрати» його навіть у найкрасивішої мелодії, то її художні втрати будуть непоправними. Головне — мелодія позбавиться розмаїтості емоційно-сміслових відтінків... Гармонія вносить барву (подібно розфарбовуванню

¹ Попова Т.В. Музичні жанри / Дитяча енциклопедія. — Вип. 2. — Т. 12. Мистецтво. — Москва: Просвещение, 1968. — С. 336.

малюнка) і логічне начало у звучанні, надає зв'язності музичній думці... Виразальна сила її пов'язана передусім із багатими можливостями передачі руху в музиці, росту і спаду напруження, що мають поступовий або імпульсивний характер...»².

Використовуючи у своїй творчості професійну композиторську техніку, музиканти створили прекрасні зразки вокально-хорової музики для дітей. Надамо деякі приклади.

Обробкам народних пісень Я. Степового, які увійшли до збірки, притаманні мелодійність вокальної партії та інструментального супроводу, використання діатонічних ладів, невибагливість фактури та досконалість гармонічної мови. Використовуючи поліфонічні прийоми, композитор вводить в інструментальний супровід до таких пісень, як «Пчілка», «Край долини мак», «Ходить гарбуз по городу» та ін., контрапунктичні лінії, які місцями створюють відчуття звучання поліфонічної партитури хору.

Пісні-веснянки («Вийди, вийди, сонечко», «Иди, иди, дощику», «Подольночка»), лірична («Прилетіла перепілонька»), ігрова («Ой есть в лісі калина»), колискова («Ой ходить сон») в обробці Л. Ревуцького входять до циклу «Сонечко». Композитор майстерно створює інструментальний супровід, який відіграє велику роль у розкритті яскравих музичних образів. У веснянці «Вийди, вийди, сонечко» передано радість дітей від приходу весни. Діти закликають сонце швидше подарувати їм тепло, сонячне світло, перші весняні квіти, щебетання птахів, які прилетять із зимівлі додому. Веснянка має будову періоду. Інструментальна партія акордової фактури витримана на тонічному басі, має колорит паралельного мажоро-мінору, збагачуючи просту мелодію пісні. Інструментальні голоси мають самостійно розвинуті лінії (окрім басової).

Лірична пісня «Прилетіла перепілонька» має гарну гнучку мелодію, розвинений інструментальний супровід, насичену фактуру. Кожен голос отримує риси підголоскової (народної) поліфонії. Відхилення до плагальної (субдомінантової) тональності додає вишуканого колориту пісні.

Веснянка «Иди, иди, дощику» світлого, життєрадісного характеру. Мелодія підсилена активним інструментальним супроводом, ритмізованою акордовою фактурою, динамічним контрастом, збагачена яскравою гармонією.

² Побережна Г.І. Загальна теорія музики. Виразальна роль гармонії / Г.І. Побережна, Т.В. Щериця. — Київ: Вища школа, 2004. — С. 121 — 123.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка, повну версію книги.